

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ลิแวน (Levan)

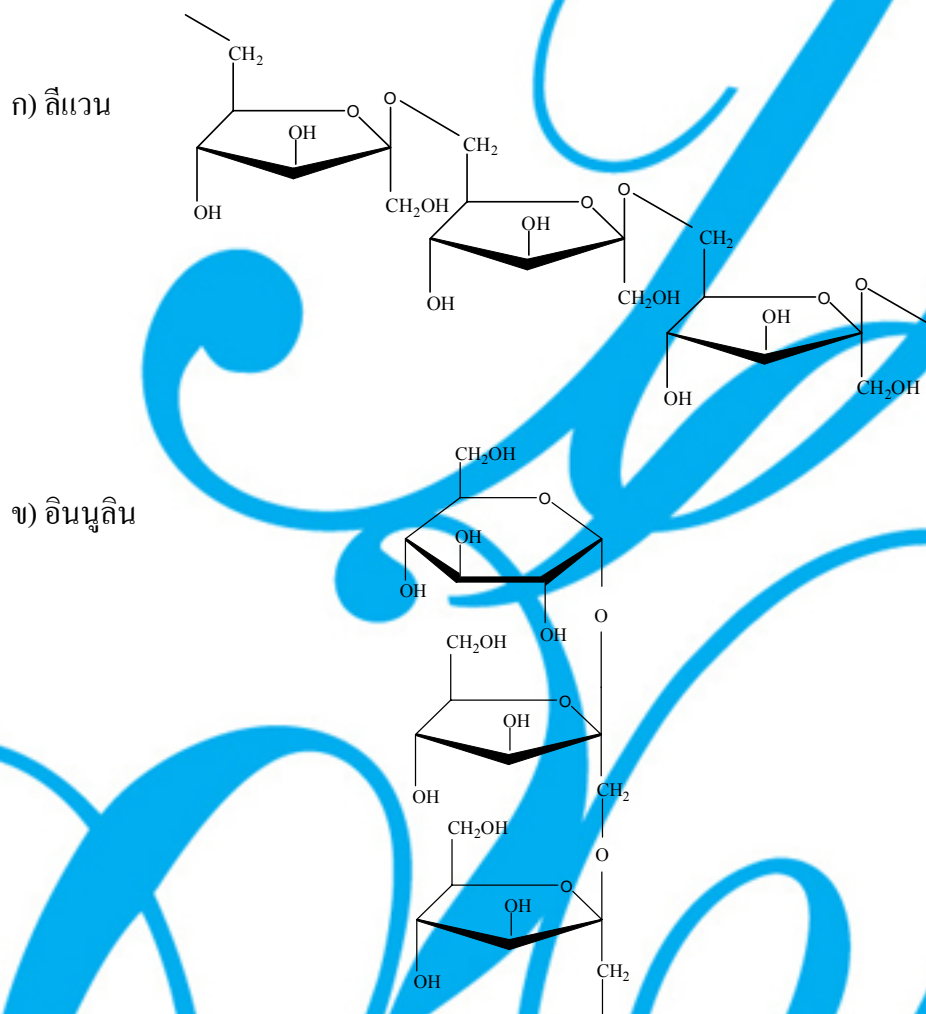
ฟรุกแทนเป็นพอลิเมอร์ธรรมชาติที่เกิดจากการรวมกันเป็นสายของน้ำตาลฟรุกโทส โดยฟรุกโทสแต่ละหน่วยย่อยจะเชื่อมต่อกันด้วยพันธะบีต้า-2,6-ไกลโคซิดิก (β -(2,6-glycosidic bond) หรือพันธะบีต้า-2,1-ไกลโคซิดิก (β -(2,1-glycosidic bond) เมื่อแบ่งฟรุกแทนตามลักษณะของพันธะที่ใช้เชื่อมต่อกจะทำให้แบ่ง ฟรุกแทนได้ 2 ประเภท คือ ลิแวน และ อินนูลิน

ลิแวนคือ พอลิฟรุกโทส โดยฟรุกโทสแต่ละหน่วยย่อยในสายหลักเชื่อมกันด้วยพันธะบีต้า-2,6-ไกลโคซิดิก ส่วนในบริเวณที่โซ่กิ่งเชื่อมกับสายหลักนั้น ฟรุกโทสทั้งสองหน่วยเชื่อมกับด้วยพันธะบีต้า-2,1-ไกลโคซิดิก ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.1 ก)

อินนูลินคือ พอลิฟรุกโทส โดยฟรุกโทสแต่ละหน่วยย่อยในสายหลักเชื่อมกันด้วยพันธะบีต้า-2,1-ไกลโคซิดิก ส่วนในบริเวณที่โซ่กิ่งเชื่อมกับสายหลักนั้น ฟรุกโทสทั้งสองหน่วยเชื่อมกับด้วยพันธะบีต้า-2,6-ไกลโคซิดิก ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.1 ข)

ลิแวนพบได้ทั้งในพืชและจุลินทรีย์โดยลิแวนจากพืช เช่น กรามิแนน (graminan) และฟลีอิน (phlein) เกิดจากฟรุกโทสตั้งแต่ 10-200 หน่วย ซึ่งมักมีขนาดเล็กกว่าลิแวนจากจุลินทรีย์ซึ่งอาจเกิดจากฟรุกโทส 50-5000 หน่วย ลิแวนจากจุลินทรีย์นั้นมักจะถูกสร้างในรูปของพอลิแซ็กการไรด์ที่ปล่อยออกนอกเซลล์โดยการเร่งปฏิกิริยาของลิแวนซูเครส (sucrose-6-fructosyltransferase; EC 2.4.1.10) โดยใช้ซูโครสหรือแรมฟิโนสเป็นสารตั้งต้น จุลินทรีย์ที่ผลิตลิแวนได้เช่น *Bacillus subtilis* *Bacillus polymyza* *Zymomonas mobilis* และ *Ewinia amylovara* ส่วนการผลิตลิแวนในระดับอุตสาหกรรมนั้น

ยังมีข้อจำกัด ในปัจจุบันมีรายงานเกี่ยวกับการผลิตลิแวนโดยใช้เทคโนโลยีการหมักเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้นักวิทยาศาสตร์หลายกลุ่มพยายามพัฒนาและประยุกต์ใช้ประโยชน์จากลิแวนมากขึ้น

แผนภาพที่ 2.1

โครงสร้างเคมีของฟรุกแทน

ก)

ลิแวน

ข)

อินนูลิน

2.2 โครงสร้างและสมบัติทางเคมีของลิแวน (Structure and Chemical properties of levan)

ฟรุกแทนเป็นโมเลกุลที่มีความหลากหลายเชิงโครงสร้างสูงโดยมักประกอบด้วยกลูโคส 1 โมเลกุลเชื่อมอยู่กับฟรุกโทส 2 โมเลกุลขึ้นไป ฟรุกแทนขนาดเล็กที่สุดที่พบในธรรมชาติคือฟรุกแทนไตรแซคคาไรด์ (fructantrisaccharide) ปัจจุบันถูกค้นพบแล้ว 3 ชนิดได้แก่

1-คีสโทส (1-kestose) หรือไอโซคีโทส (isokestose) เป็นไตรแซคคาไรด์ที่เกิดจากฟรุกโทสเชื่อมต่อกับฟรุกโทสของซูโครสที่คาร์บอนตำแหน่งที่ 1 ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.2 ก)

6-คีสโทส (6-kestose) เป็นไตรแซคคาไรด์ที่เกิดจากฟรุกโทสเชื่อมต่อกับฟรุกโทสของซูโครสที่คาร์บอนตำแหน่งที่ 6 ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.2 ข)

นีโอคีสโทส (neokestose) เป็นไตรแซคคาไรด์ที่เกิดจากฟรุกโทสเชื่อมต่อกับกลูโคสของซูโครสที่คาร์บอนตำแหน่งที่ 6 ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.2 ค)

ดังนั้นไตรแซคคาไรด์สองชนิดแรกคือ 1-คีสโทส และ 6-คีสโทสจะมีปลายด้านหนึ่งเป็นฟรุกโทส ส่วนปลายอีกด้านหนึ่งเป็นกลูโคสที่มาจากซูโครส ในขณะที่นีโอคีสโทสจะมีปลายทั้งสองด้านเป็นฟรุกโทส (Nelson และ Spollen, 1987)

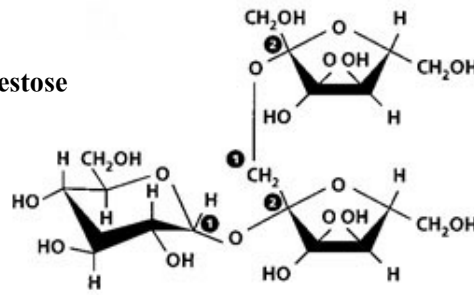
ลิแวนประกอบด้วยน้ำตาลบีต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนส (β -D-fructofuranose) เชื่อมต่อกันด้วยพันธะบีต้า-2,6-ไกลโคซิดิก โดยมี 6-คีสโทสเป็นหน่วยย่อย ลิแวนจะมีโซ่กิ่งซึ่งเชื่อมด้วยพันธะบีต้า-2,1-ไกลโคซิดิก โดยน้ำตาลตัวแรกจะเป็นบีต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนส หรือบีต้า-ดี-กลูโคฟูแรนโนส (β -D-glucopyranose) ก็ได้ ลิแวนจะมีการแตกโซ่กิ่งมากกว่าอินนูลิน โดยพบว่าอินนูลินจะมีการแตกโซ่กิ่งประมาณ 5-7% ของโซ่หลักเท่านั้น (Wolff และคณะ, 2000)

โครงสร้างระดับโมเลกุลของลิแวนได้ก่อกำเนิดทรานส์อิเล็กตรอนมีลักษณะเป็นผลึกแบบอสัณฐาน ส่วนมากมีภาพร่างกลม ซึ่งให้เห็นว่าการสังเคราะห์ลิแวนเกิดในทุก ๆ ด้านในอัตราที่สม่ำเสมอ

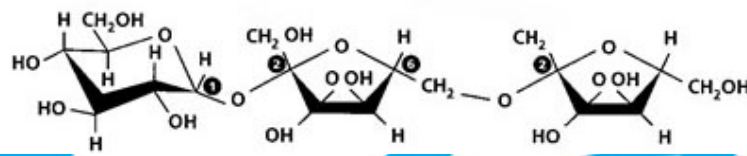
(Newburn และคณะ, 1971) น้ำหนักโมเลกุลของดีแวนจากแบคทีเรียมีค่าระหว่าง 2×10^6 ถึง 10^7 ดาลตัน (Keith และคณะ, 1991) ซึ่งน้ำหนักโมเลกุลนี้จะมีค่าแตกต่างกันออกไปขึ้นกับชนิดของแบคทีเรีย

สถานะในการสังเคราะห์ ความแรงของไอออน อุณหภูมิ และพอลิเมอร์ชนิดอื่น ๆ ที่สังเคราะห์ขึ้นพร้อมกับดีแวน (Ammar-Ben และคณะ, 2002) ความหนืดของดีแวนขึ้นกับน้ำหนักโมเลกุล ดีแวนที่ละลายอยู่ในน้ำจะมีความหนืดเพิ่มขึ้นอย่างมากในสถานะที่มีเกลืออยู่ แต่จะลดลงอย่างรวดเร็วเมื่อมีการเพิ่มอุณหภูมิเพียงเล็กน้อย (Kang และ Cottrell, 1979) ดีแวนมูรณะนางแสงโพลาไรซ์ไปทางซ้าย ละลายได้ดีในน้ำเย็น และละลายได้ดีขึ้นในน้ำร้อน ไม่ละลายในเอทานอลบริสุทธิ์ โดยทั่วไปดีแวนละลายได้ดีกว่าอินนูลินซึ่งส่วนใหญ่ (95.5%) จะไม่ละลายน้ำที่อุณหภูมิห้อง (Phelps, 1995) การที่ดีแวนละลายได้ดีกว่าอินนูลินน่าจะเป็นผลจากการเชื่อมต่อดัวยพันธะบีต้า-2,6-ไกลโคซิดิกซึ่งมีความยืดหยุ่นมากกว่าพันธะบีต้า-2,1-ไกลโคซิดิกในอินนูลิน ดีแวนไม่สลายโดยอินเวอร์เทส (invertase) และอะมิเลส (amylase) แต่สลายได้ด้วยกรด ดีแวนไม่เปลี่ยนสีสารละลายไอโอดีน แต่เกิดสีบานเย็นกับสารละลายไฮโดรเจนคลอไรด์ซึ่งนิยมใช้แยกดีแวนออกจากพอลิแซคคาไรด์ชนิดอื่น ๆ ที่ไม่มีองค์ประกอบเป็นฟรุกโทส (Pontis และ Del-Campillo, 1985)

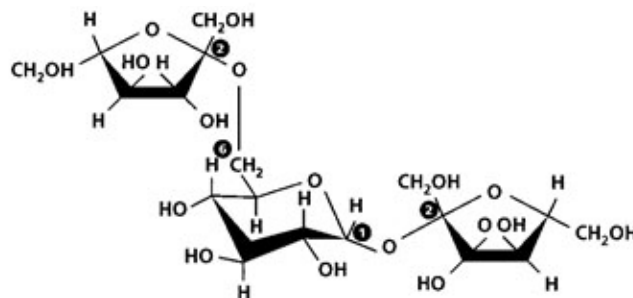
ก) 1-kestose

ข) 6-kestose

ค) neokestose

แผนภาพที่ 2.2 โครงสร้างเคมีของฟรุกแทนไตรแซคคาไรด์

ก) 1-คีสโทส ข) 6-คีสโทส ค) นีโอคีสโทส

ที่มา Vijn และ Smeekens, 1999

2.3 แหล่งที่พบ (Occurrence)

สิ่งมีชีวิตสร้างพอลิแซ็กคาไรด์ขึ้นหลายชนิด ขึ้นกับชนิด หน้าที่และแหล่งที่พบของสิ่งมีชีวิต ซึ่งพอลิแซ็กคาไรด์เหล่านี้มีความหลากหลายทางโครงสร้างสูง ลิแวนเป็นพอลิแซ็กคาไรด์ที่สร้างโดยสิ่งมีชีวิตหลายชนิดเช่น หญ้า *Dactylis glomerata* *Poa secunda* และ *Agorpyron cristatum* ข้าว *Hordeum vulgare* ส่วนสิ่งมีชีวิตที่ผลิตลิแวนมากที่สุดคือจุลินทรีย์ เช่น ยีสต์ รา และแบคทีเรียต่างดังแสดงในตารางที่ 2.1 แบคทีเรียในช่องปากเช่น *Streptococcus Rothis* และ *Odontomyces* สามารถผลิตลิแวนได้ เช่นเดียวกับแบคทีเรียจากดินโดยเฉพาะจีส *Bacillus* ได้แก่ *Bacillus polymyxa* (Aymerich, 1990) *Bacillus subtilis* ซึ่งยีสที่ผลิตลิแวนจากแบคทีเรียชนิดนี้เมื่อถ่ายให้แก่พืชแล้วพบว่าพืชทนเค็มได้มากขึ้น (Suzuki และ Chatterton, 1993, Kunst และ Rapoport, 1995) นอกจากนี้ยังพบลิแวนจาก *Pseudomonas* sp. ซึ่งมีบทบาทในระบบป้องกันตัวเองของพืช (Hettwer และคณะ, 1998) ขณะที่ลิแวนที่ได้จาก *Zymomonas mobilis* มีฤทธิ์ต้านทานการเจริญของเซลล์เนื้องอก (Calazans และคณะ, 2000) นอกจากนี้ยังพบลิแวนที่ผลิตจากแบคทีเรียในจีส *Lactobacillus* อีกด้วย (Van Geel-Schutten และคณะ, 1999)

ตารางที่ 2.1 จุลินทรีย์ที่ผลิตลิแวนได้

จุลินทรีย์	อ้างอิง
<i>Acetobacter xylinum</i>	Tajima และคณะ, 1998
<i>Acinomyces naeslundii</i>	Bergeron และคณะ, 2000
<i>Bacillus circulans</i>	Perez Oseguera และคณะ, 1996
<i>Bacillus stearothormophilus</i>	Li และคณะ, 1997
<i>Gluconacetobacter diazotrophicus</i>	Arrieta และคณะ, 1996
<i>Lactobacillus reuteri</i>	Van Geel-Schutten และคณะ, 1999
<i>Pseudomonas syingae</i> pv. <i>Phaseolicola</i>	Hettwer และคณะ, 1995
<i>Pseudomonas syingae</i> pv. <i>Glycinea</i>	Hettwer และคณะ, 1998
<i>Rahnella aquatilis</i>	Ohtsuka และคณะ, 1992; Song และคณะ, 1998
<i>Serratia levanicum</i>	Kojima และคณะ, 1993
<i>Zymomonas mobilis</i>	Song และคณะ, 1993

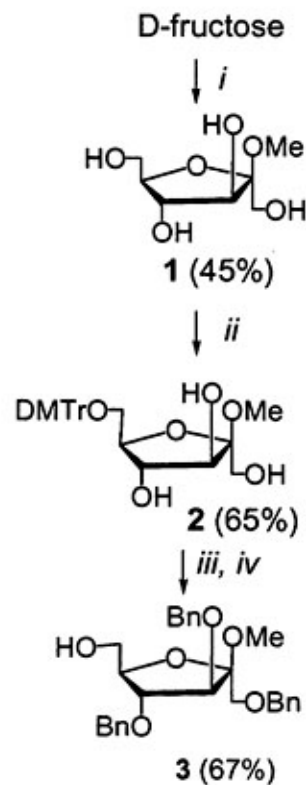
2.4 การสังเคราะห์ลิแวน (Levan synthesis)

การสังเคราะห์ลิแวนทำได้ 2 วิธีคือวิธีทางเคมี และวิธีทางชีวภาพโดยทั้งสองวิธีมีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกันออกไป การสังเคราะห์ด้วยวิธีทางเคมีต้องอาศัยสารเคมีในการทำปฏิกิริยาหลายชนิด และมีต้นทุนในการผลิตสูงแต่ควบคุมปฏิกิริยาได้ง่าย และป้องกันการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ที่ก่อโรคได้เป็นอย่างดี ส่วนการสังเคราะห์ลิแวนด้วยวิธีทางชีวภาพนั้นทำได้โดยอาศัยการเร่งปฏิกิริยาของเอนไซม์ลิแวนซูเครสซึ่งผลิตขึ้นจากจุลินทรีย์ เป็นวิธีที่ไม่ซับซ้อนมากนัก ลิแวนที่ได้ผลิตขึ้นจากซูโครสโดยตรง หากเลือก จุลินทรีย์ที่ไม่ก่อโรคมานั้นตัวผลิตก็จะลดปัญหาด้านการก่อโรคไปได้

2.4.1 การสังเคราะห์ลิแกนด์ด้วยวิธีทางเคมี (Chemical synthesis)

การสังเคราะห์ลิแกนด์ด้วยวิธีทางเคมีเป็นวิธีที่ซับซ้อน อาศัยปฏิกิริยามากกว่า 10 ขั้นตอน ทำได้โดยการเตรียมตัวรับฟรุกโทฟูแรนโนส(fructofuranosyl acceptor) และ ตัวให้(fructofuranosyl donor) จากนั้นนำสารทั้งสองตัวมาทำปฏิกิริยาคู่ควบ (coupling reaction) เกิดเป็นไดแซคคาร์ไรด์ไตรแซคคาร์ไรด์ และพอลิเมอร์สายยาวต่อไป

การเตรียมตัวรับฟรุกโทฟูแรนโนส (fructofuranosyl acceptor) ทำได้ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.3 ขั้นที่ 1 เปลี่ยนน้ำตาลฟรุกโทสเป็นเมทิล บีต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (methyl- β -D-fructofuranoside) หรือเรียกว่าสาร 1 โดยทำปฏิกิริยากับเมทานอลและกรดซัลฟูริก ขั้นที่ 2 ทำปฏิกิริยาไตรทิลเลชัน (tritylation) ที่คาร์บอนตำแหน่งที่ 6 ของสาร 1 ด้วย 4,4'-ไดเมท็อกซีไตรทิลคลอไรด์ (4,4'-dimethoxytrityl chloride; DMTrCl) โดยใช้ไพริดีน(pyridine) เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา เกิดผลของปฏิกิริยาเป็น 6-O-(4,4'-ไดเมท็อกซีไตรฟีนิล)-เมทิล-บีต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (6-O-(4,4'-dimethoxytriphenyl)-methyl- β -D-fructofuranoside) หรือสาร 2 จากนั้นในขั้นที่ 3 เติมหุ่มเบนซีนที่คาร์บอนตำแหน่งที่ 2 3 และ 4 ของสาร 2 เกิดเป็นสาร 3 ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวรับฟรุกโทฟูแรนโนสมีชื่อทางเคมีว่าเมทิล 1, 3, 4-ไตร-โอ-เบนซิล-บีต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (1, 3, 4-tri-O-benzyl- β -D-fructofuranoside)

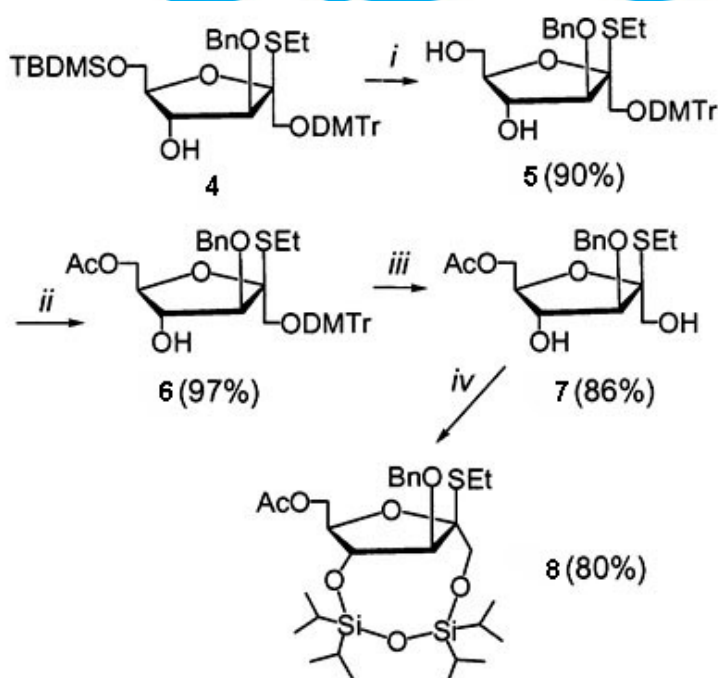

แผนภาพที่ 2.3 การเตรียมตัวรับฟรุกโทฟูแรนโนสจากฟรุกโทส

ที่มา Oscarson และ W-Schgelmeble, 2002

การเตรียมตัวให้ฟรุกโทฟูแรนโนส (fructofuranosyl acceptor) ทำได้ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.4 ในขั้นที่ 1 โดยการเติมเตตระบิวทิลแอมโมเนียม ฟลูออไรด์ (tetrabutylammonium fluoride; TBAF) ซึ่งละลายในไตรไฮโดรฟลูออไรด์ (trihydrofluoride) ให้ผลของปฏิกิริยาเป็นเอทิล 3-โอ-เบนซิล-1-โอ-(4,4'-ไดเมท็อกไทรฟีนิล)เมทิล-2-ไทโอ-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (ethyl 3-O-benzyl-1-O(4,4'-dimethoxytriphenyl)methyl-2-thio- β -D-fructofuranoside) เรียกสารนี้ว่าสารที่ 5 ขั้นที่ 2 เติมหมู่เอซิทิลที่คาร์บอนตำแหน่งที่ 6 ของสารที่ 5 ได้ผลของปฏิกิริยาเป็นเอทิล 6-โอ-เอซิทิล-3-โอ-เบนซิล-1-

โอ-(4-4'-ไดเมท็อกไตรีฟีนิล)-เมทิล-2-ไทโอ-เบต้า-D-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (ethyl 6-O-acetyl-3-O-benzyl-1-O-(4-4'-dimethoxytriphenyl)-methyl-2-thio- β -D-fructofuranoside) เรียกสารนี้ว่าสาร 6 ขั้นที่ 3 ทำปฏิกิริยา detritylation ดึงหมู่ DMTr ออกจากสาร 6 เกิดผลของปฏิกิริยาเป็นเอทิล-6-โอ-แอซิทิล-3-โอ-เบนซิล-2-ไทโอ-เบต้า-D-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (ethyl-6-O-acetyl-3-O-benzyl-2-thio- β -D-fructofuranoside) เรียกสารนี้ว่าสาร 7 ในขั้นที่ 4 เติม 1, 3-ไดคลอโร-1, 1, 3, 3-เตตระไอโซโพรพิลไดไซลอกเซน (1, 3-dichloro-1, 1, 3, 3-tetraisopropylidisiloxane) และอิมิดาโซล (imidazol) โดยทำปฏิกิริยาที่อุณหภูมิต่ำกว่า 0 °C ให้ผลของปฏิกิริยาเป็นเอทิล-6-โอ-แอซิทิล-3-โอ-เบนซิล-1, 4-โอ-(1, 1, 3, 3-เตตระไอโซโพรพิลไดไซลอกเซน-1, 3-ไดอิล)-2-ไทโอ-เบต้า-D-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (ethyl-6-O-acetyl-3-O-benzyl-1,4-O-(1, 1, 3, 3-tetraisopropylidisiloxane-1, 3-diyl)-2-thio- β -D-fructofuranoside) หรือสาร 8

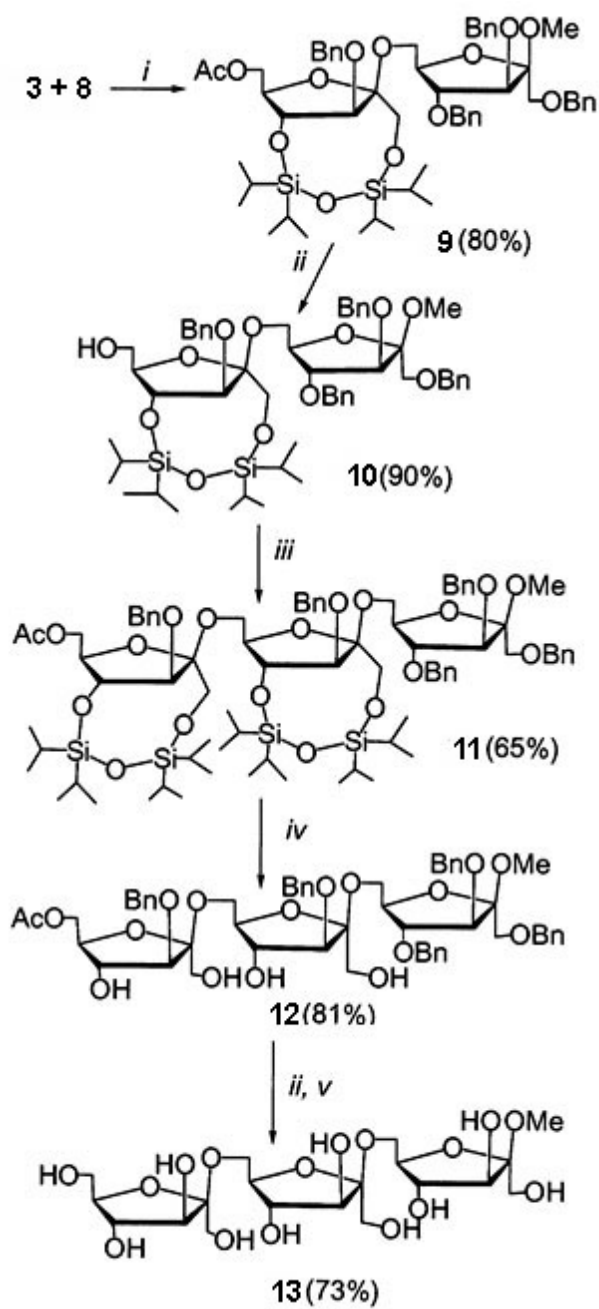

แผนภาพที่ 2.4 การเตรียมตัวให้ฟรุกโทฟูแรนโนสจากฟรุกโทส

ที่มา ดัดแปลงจาก Oscarson และ W-Sehgelmeble, 2002

การสังเคราะห์ลิแวน ทำได้ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.5 ในขั้นที่ 1 การเกิดปฏิกิริยาคู่ควบระหว่างตัวรับ 3 และตัวให้ 8 โดยการใช้ไดเมทิล(เมทิลไทโอ)ซัลโฟเนียมไตรเฟต (dimethyl(methylthio)sulfoniumtriflate; DMTST) เกิดเป็นอนุพันธ์ของลิแวนไบโอส (levanbise) มีชื่อทางเคมีว่า เมทิล-6-โอ-แอซิทิล-3-โอ-เบนซิล-1,4-โอ-(1,1,3,3-เตตระไอโซโพรพิลไดไซล๊อกเซน-1,3-ไดอิล)-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)-1,3,4-ไตร-โอ-เบนซิล-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์(methyl 6-O-acetyl-3-O-benzyl-1,4-O-(1,1,3,3-tetraisopropyl disiloxane-1,3-diyl)-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-1,3,4-tri-O-benzyl-β-D-fructofuranoside) หรือสารที่ 9 ในขั้นที่ 2 ดึงหมู่แอซิทิลออกจากสารที่ 9 โดยใช้เมทานอลิก โซเดียม เมท็อกไซด์ (methanolic sodium methoxide) ในการทำปฏิกิริยาเกิดเป็นตัวรับฟรุกโตฟูแรนโนสใหม่ เรียกว่า เมทิล 3-โอ-เบนซิล-1,4-โอ-(1,1,3,3-เตตระไอโซโพรพิลไดไซล๊อกเซน-1,3-ไดอิล)-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)-1,3,4-ไตร-โอ-เบนซิล-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์(methyl 3-O-benzyl-1,4-O-(1,1,3,3-tetraisopropyl disiloxane-1,3-diyl)-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-1,3,4-tri-O-benzyl-β-D-fructofuranoside) หรือสารที่ 10 ในขั้นที่ 3 นำสาร 10 มาทำปฏิกิริยาไกลโคซิลเลชัน (glycosylation) โดยใช้สาร 8 เป็นตัวให้ฟรุกโตฟูแรนโนสอีกครั้งเกิดเป็นอนุพันธ์ของลิแวนไตรโอส (levantriose) มีชื่อเคมีว่าเมทิล 6-โอ-แอซิทิล-3-โอ-เบนซิล-1,4-โอ-(1,1,3,3-เตตระไอโซโพรพิลไดไซล๊อกเซน-1,3-ไดอิล)-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)-3-โอ-เบนซิล-1,4-โอ-(1,1,3,3-เตตระไอโซโพรพิลไดไซล๊อกเซน-1,3-ไดอิล)-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)-1,3,4-ไตร-โอ-เบนซิล-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (methyl 6-O-acetyl-3-O-benzyl-1,4-O-(1,1,3,3-tetraisopropyl disiloxane-1,3-diyl)-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-3-O-benzyl-1,4-O-(1,1,3,3-tetraisopropyl disiloxane-1,3-diyl)-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-1,3,4-tri-O-benzyl-β-D-fructofuranoside) หรือสารที่ 11 ในขั้นนี้ตัวให้ฟรุกโตฟูแรนโนส (สาร 8) จะถูกสลายไปทำให้ตัวรับฟรุกโตฟูแรนโนส (สาร 9) เหลือ ในการทำปฏิกิริยา

คู่ควบจึงต้องใช้สาร 9 มากเกินพอเพื่อให้เกิดเป็นสาร 11 ตามต้องการ ขั้นที่ 4 คิงหมู่แอซิติต ออกจากสาร 11 โดยการทำปฏิกิริยากับทริส(ไดเมทิลลามิโน)ซัลโฟเนียมไดฟลูออโรไตรเมทิลซิลิเกต (Tris(dimethylamino)sulfoniumdifluorotrimethylsilicate; TASF) เกิดเป็นตัวรับชนิดใหม่มีชื่อทางเคมีว่า เมทิล 6-โอ-แอซิติล-3-โอ-เบนซิล-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)-3-โอ-เบนซิล-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)-1,3,4-ไตร-โอ-เบนซิล-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (methyl 6-*O*-acetyl-3-*O*-benzyl-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-3-*O*-benzyl-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-1,3,4-tri-*O*-benzyl-β-D-fructofuranoside) หรือสารที่ 12 ขั้นที่ 5 เดิมโซเดียมเมท็อกไซด์ (sodium methoxide) ลงในสาร 12 เพื่อคิงหมู่เบนซินทั้งหมดออกจากสาร 12 เกิดเป็นอนุพันธ์ของลิแวนไตรโอส (levantriose) ซึ่งมีชื่อเคมีว่า เมทิล-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)-เบต้า-ดี-ฟรุกโทฟูแรนโนซิล-(2→6)ฟรุกโทฟูแรนโนไซด์ (methyl-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-β-D-fructofuranosyl-(2→6)-fructofuranoside) หรือสาร 13 ซึ่งสามารถใช้เป็นสารตั้งต้นในการสังเคราะห์ลิแวนสายยาวต่อไป (Oscarson และ W-Schgelmeble, 2002)

แผนภาพที่ 2.5 การสังเคราะห์ลิแกนด์

ที่มา ดัดแปลงจาก Oscarson และ W-Sehgelmeble, 2002

2.4.2 การสังเคราะห์ลิแวนด้วยวิธีทางชีวภาพ (Biological synthesis)

การสังเคราะห์ลิแวนด้วยวิธีทางชีวภาพทำได้โดยการเร่งปฏิกิริยาของลิแวนซูเครสซึ่งมีความจำเพาะต่อซูโครส ลิแวนซูเครส (levansucrase, sucrose: 2, 6- β -D-fructosyltransferase, sucrose-6-fructosyltransferase, EC 2.4.1.10) ถูกค้นพบครั้งแรกโดย Hestrin และคณะ ในปีค.ศ. 1943 เอนไซม์นี้มีอยู่ในภายในเซลล์และสามารถเหนี่ยวนำให้ผลิตและส่งออกมานอกเซลล์ได้ (Han, 1990) หน้าที่ของลิแวนซูเครสที่อยู่ภายในเซลล์ยังไม่ทราบแน่ชัด ส่วนลิแวนซูเครสที่ผลิตออกมาภายนอกเซลล์นั้นเพื่อผลิตลิแวน แล้วแบคทีเรียใช้ลิแวนในการยึดเกาะกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ หรือตรึงอาหารให้อยู่ใกล้เซลล์ทำให้ง่ายแก่การส่งเอนไซม์อื่น ๆ ออกไปสลายอาหารเหล่านั้นแล้วจึงเข้ามาภายในเซลล์

ลิแวนซูเครสเป็นเอนไซม์ในกลุ่มทรานส์เฟอเรส (transferase family) ซึ่งเร่งปฏิกิริยาการย้ายน้ำตาลฟรุกโทสจากซูโครสไปยังตัวรับหลายชนิด ลิแวนซูเครสสามารถเร่งปฏิกิริยาได้ 5 ปฏิกิริยาดังนี้

ปฏิกิริยาที่ 1 พอลิเมอไรเซชัน (Polymerization)

ปฏิกิริยาที่ 2 ไฮโดรไลซิส (Hydrolysis)

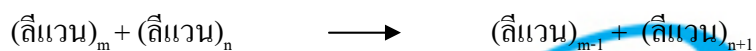
ปฏิกิริยาที่ 3 ปฏิกิริยาคู่ควบกับตัวรับ (Acceptor)

ปฏิกิริยาที่ 4 ปฏิกิริยาแลกเปลี่ยน (Exchange)

ปฏิกิริยาที่ 5 คิสพروبพอกิเนชั่น (Disproportionation)

การสังเคราะห์ลิแวนโดยแบคทีเรีย ลิแวนซูเครสจะเร่งปฏิกิริยาการเกิดพอลิเมอร์ไรซ์เซชันและไฮโดรไลซิสไปพร้อมกัน ทำให้เกิดพอลิเมอร์ที่มีฟรุกโทสเป็นองค์ประกอบเพียงอย่างเดียว และเหลือกลูโคสอิสระอยู่ในปฏิกิริยา ปฏิกิริยานี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีซูโครสเป็นตัวให้หมู่ฟรุกโทซิล (fructosyl group) เพียงชนิดเดียว (Chambert และคณะ, 1976) การต่อสายของลิแวนเกิดจากการนำหมู่ฟรุกโทซิลมาต่อเข้ากับตัวรับที่ละหู่ โดยอาศัยกลไกการเร่งปฏิกิริยาแบบปิงปอง (ping-pong mechanism) คือซูโครสจะถูกสลายเป็นกลูโคสและฟรุกโทสก่อน แล้วจึงย้ายเป็นหมู่ฟรุกโทซิลไปต่อกับตัวรับ จากนั้นค่อยเริ่มสลายซูโครสโมเลกุลใหม่อีกครั้ง (Chambert และคณะ, 1976)

เมื่อนำทำหน้าที่เป็นตัวรับ (ปฏิกิริยาที่ 2 ไฮโดรไลซิส) จะเกิดฟรุกโทสอิสระจากทั้งซูโครสและลิแวน ปฏิกิริยานี้เกิดขึ้นโดยการเร่งปฏิกิริยาของลิแวนซูเครสทุกชนิด แต่มีอัตราการเร่งปฏิกิริยาช้ากว่าปฏิกิริยาพอลิเมอร์ไรซ์เซชัน เมื่อใช้น้ำตาลเป็นตัวรับหมู่ฟรุกโทซิล

เมื่อสารอื่นๆทำหน้าที่เป็นตัวรับ (ปฏิกิริยาที่ 3) เกิดขึ้นเมื่อมีตัวรับอื่นในปฏิกิริยาหรือสิ่งแวดล้อมของเอนไซม์ ลิแวนซูเครสเร่งปฏิกิริยาการย้ายหมู่ฟรุกโทซิลจากกลูโคสไปยังหมู่ไฮดรอกซิล (hydroxyl group) ที่คาร์บอนตำแหน่งที่ 1 ของตัวรับที่เป็นสารพวกอัลโดส (aldose) เช่น เมทานอล กลีเซอรอล หรือออลิโกแซคคาร์ไบด์ชนิดอื่นๆ

ปฏิกิริยาที่ 4 เป็นปฏิกิริยาที่คล้ายกับปฏิกิริยาที่ 2 และ 3 แต่ในปฏิกิริยาที่ 4 จะทำให้เกิดซูโครส (ฟรุกโทส- ^{14}C กลูโคส) ซึ่งมีพลังงานพันธะสูงกว่าการใช้ตัวรับที่เป็นอัลโดสอื่น ๆ

ปฏิกิริยาที่ 5 ตัดฟรุกโทสจากลิแวนโมเลกุลหนึ่งไปต่อกับลิแวนอีกโมเลกุลหนึ่ง เพื่อเปลี่ยนอัตราการแพร่ของลิแวน หรือออลิโกลิแวนที่เกิดขึ้น

ปฏิกิริยาทั้ง 5 ปฏิกิริยานี้จะเกิดแข่งขันกันทำให้เกิดผลิตภัณฑ์หลักเพียงชนิดเดียว ซึ่งจะเกิดปฏิกิริยาใดขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความแรงไอออน อุณหภูมิ ความเป็นกรด-เบส และสารที่ทำหน้าที่เป็นตัวรับ

การสังเคราะห์ลิแวนโดยพืชจะเกิดปฏิกิริยาแบบ 2 ขั้นตอน โดยซูโครส : ซูโครส 1- ฟรุกโทซิลทรานเฟอเรส (sucrose: sucrose 1- fructosyltransferase; 1-FFT, EC 2.4.1.100) จะย้ายหมู่ฟรุกโทซิลจากฟรุกแทนที่มีดีกรีการต่อสาย (degree of polymerization; DP) ≥ 3 ไปให้แก่ฟรุกแทนที่มีดีกรีการต่อสาย ≥ 2 ทำให้เกิดฟรุกแทนที่มีขนาดต่างกัน (Sprengr และคณะ, 1995)

2.5 การผลิตลิแวนด้วยเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnological Production of Levan)

การผลิตลิแวนโดยเทคโนโลยีชีวภาพทำได้โดยอาศัยเทคโนโลยีการหมักจุลินทรีย์ และการสังเคราะห์โดยเอนไซม์ ซึ่งการสังเคราะห์โดยใช้เอนไซม์ที่ปราศจากเซลล์นี้จะให้ผลิตภัณฑ์สูงกว่าการหมักโดยใช้จุลินทรีย์ ซึ่งการผลิตลิแวนด้วยเทคโนโลยีชีวภาพมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

2.5.1 การแยกและการคัดเลือกจุลินทรีย์สายพันธุ์ที่ผลิตลิแวน (Isolation and Screening for Levan-producing stains)

ในการคัดเลือกสายพันธุ์ที่ผลิตลิแวนนั้น สามารถทำการคัดเลือกจุลินทรีย์ได้บนอาหารแข็งที่มีซูโครสเป็นแหล่งคาร์บอน จุลินทรีย์ที่ผลิตลิแวนได้จะสร้างสารเมือกออกมารอบโคโลนี จากนั้นเก็บสารเมือกที่จุลินทรีย์ผลิตขึ้นมาทดสอบด้วยแอลกอฮอล์ (เมทานอล เอทานอล หรือไอโซโพรพานอล) แล้วนำตะกอนที่ได้มาตรวจสอบชนิดของน้ำตาลที่เป็นองค์ประกอบ โดยการย่อยด้วยกรดแล้วนำไปวิเคราะห์ด้วยเทคนิคโครมาโทกราฟี (Zweig และ Whitaker, 1971)

2.5.2 การผลิตลิแวนโดยเทคโนโลยีการหมัก (Fermentative production of levan)

การผลิตลิแวนจากจุลินทรีย์โดยการหมักนั้นมักเกิดปัญหาเนื่องจากความหนืดของพอลิเมอร์ที่ผลิตขึ้นมา โดยมีสถานะที่ใช้ในการหมักต่างกันออกไปขึ้นกับชนิดของจุลินทรีย์ที่ใช้ แต่ผลผลิตของลิแวนที่ได้ก็ยังไม่มากดังแสดงในตารางที่ 2 เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น จุลินทรีย์ใช้ซูโครสส่วนหนึ่งเป็นแหล่งพลังงานในการเจริญเติบโต ส่วนที่เหลือจึงนำไปสร้างลิแวน จุลินทรีย์สร้างสารอื่นขึ้นจากซูโครส จุลินทรีย์จึงผลิตลิแวนซูโครสได้น้อย จุลินทรีย์จะผลิตลิแวนเนส (levanase) ซึ่งสลายลิแวนที่สร้างขึ้นรวมทั้งกระบวนการเก็บลิแวนที่ได้จากหมักก็ทำได้ไม่เต็มที่เนื่องจากความหนืดของลิแวนเอง ในทางทฤษฎีลิแวนที่ผลิตจากซูโครสโดยลิแวนเนสต้องมามากถึง 50% โดยน้ำหนัก แต่จากการทดลองผลิตลิแวนที่ได้จากการหมักนี้ได้ผลผลิตไม่เกินร้อยละ 58 ของผลผลิตที่ควรจะได้

ตารางที่ 2.2 การผลิตลิแวนโดยเทคโนโลยีการหมัก

สายพันธุ์	วิธีหมัก	ความเข้มข้นซูโครสเริ่มต้น(%)	ลิแวน (%โดยน้ำหนัก) ¹	อ้างอิง
<i>Bacillus ssp.</i>	BF	12	23.5	Elisaahvili, 1984
<i>Bacillus polymyxa</i>	BF	15	26.6	Han, 1990
<i>Erwinia herbicola</i>	CF	5	19.2	Keith และคณะ, 1991
<i>Gluconobacter oxydans</i>	BF	6.2	23.3	Uchiyama, 1993
<i>Rahnella aquatilis</i>	BF	10	29	Ohtsuka และคณะ, 1992
<i>Zymomonas mobilis</i>	CF	12	23	Beker และคณะ, 1990

หมายเหตุ BF: batch fermentation; CF: continuous fermentation

¹ คำนวณจากซูโครสที่ใช้หมดไปในการทดลอง

2.5.3 การผลิตลิแวนโดยเอนไซม์ (Enzymatic production of levan)

การสังเคราะห์ลิแวนโดยลิแวนซูเครสนั้นมักใช้ซูโครสเป็นสารตั้งต้น โดยลิแวนซูเครสจะสลายซูโครสเพื่อนำฟรุกโทสไปสร้างลิแวน ส่วนกลูโคสที่เหลือหากมีปริมาณมากจะยับยั้งการเกิดปฏิกิริยา โดยกลูโคสจะแย่งจับลิแวนซูเครส ซึ่งปัญหานี้สามารถแก้ไขโดยการเติมดี-ไซโลส(D-xylose) แอล-อะราบิโนส(L-arabinose) หรือแลคโทส(lactose) ลิแวนซูเครสซึ่งเร่งปฏิกิริยาได้ดีในสภาวะที่แตกต่างกัน

อุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการสังเคราะห์ลิแวนของลิแวนซูเครสจาก *Z. mobilis* มีช่วงกว้างตั้งแต่ 0°C ถึง 40°C โดยเร่งปฏิกิริยาได้ดีที่สุดที่ 0°C (Song และคณะ, 1996) ลิแวนซูเครสจาก *B. subtilis* เร่งปฏิกิริยาได้ดีที่อุณหภูมิสูงกว่า 10°C (Elisashvili, 1998) ลิแวนซูเครสจาก *Pseudomonas* เร่งปฏิกิริยาได้ดีที่ 18°C (Hettwer และคณะ, 1995) ลิแวนซูเครสจาก *Rahnells* 40°C (Ohtsuka และคณะ, 1992) ลิแวนซูเครสส่วนใหญ่จะไม่สามารถเร่งปฏิกิริยาได้ที่อุณหภูมิเกิน 45°C ยกเว้นลิแวนซูเครสจาก *R. aquatilis* ATCC330701 ซึ่งมีอัตราการสังเคราะห์ลิแวนสูงสุดที่ 50°C ในเวลา 3 ชั่วโมง หลังจากนั้นอัตราการสังเคราะห์จะลดลงเล็กน้อย จากคุณสมบัตินี้ทำให้ลิแวนซูเครสโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลิแวนซูเครสจาก *Z. mobilis* นั้นเหมาะสำหรับการผลิตลิแวนในระดับอุตสาหกรรม เนื่องจากสามารถเร่งปฏิกิริยาได้ดีที่ 0°C ซึ่งจะลดการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ชนิดอื่น ๆ ในกระบวนการผลิตได้ ลิแวนซูเครสจาก *Z. mobilis* เร่งปฏิกิริยาได้ดีที่ pH 4 ถึง 7 โดยจะไม่สามารถสังเคราะห์ลิแวนได้ที่ pH ต่ำกว่า 3 และสูงกว่า 9 ได้ ซึ่งคล้ายกับเอนไซม์จาก *Bacillus Psuedomonas* และ *Rahnella* ซึ่งเร่งปฏิกิริยาได้ดีที่ pH 6 แต่อย่างไรก็ตามมีลิแวนซูเครสบางชนิดที่ยังทำงานได้ดีที่สภาวะอื่น ๆ เช่น ลิแวนซูเครสจาก *B. lincheniformis* NRRLB-18963 ยังทำงานได้ประมาณ 50 % ของการทำงานสูงสุดที่ 55°C และ pH 4 (Song และคณะ, 1996)

เมื่อการทดลองตรึงลิแวนซูเครสจาก *Z. mobilis* ไว้ในไฮดรอกซีอะพาไทด์ (hydroxyapatite) พบว่า การเร่งปฏิกิริยาและสมบัติทางชีวเคมีของเอนไซม์ตรึงคล้ายกับเอนไซม์อิสระ (Lang และคณะ,

2000) แต่อย่างไรก็ตามเมื่อตรึงลิแวนซูเครสชนิดเดียวกันลงบนผิวของไฮดรอกซีอะพาไทด์พบว่า ลิแวนซูเครส เร่งปฏิกิริยาได้ดีในช่วงกรด นอกจากนี้อัตราส่วนระหว่างพอลิเมอร์ขนาดเล็กต่อพอลิเมอร์ขนาดใหญ่ก็ยังเพิ่มขึ้นอีกด้วย (Lang และคณะ, 2001)

2.6 การประยุกต์ใช้ประโยชน์ของลิแวน (Applications of levan)

ลิแวนมีประโยชน์ใช้สอยในเชิงอุตสาหกรรมหลายด้าน เช่น ในทางการแพทย์ การเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งเป็นผลมาจากความพยายามในการปรับปรุงวิธีการผลิตลิแวนอย่างต่อเนื่อง

2.6.1 การประยุกต์ใช้ลิแวนในทางการแพทย์

ลิแวนที่ผลิตโดยจุลินทรีย์จะออกฤทธิ์โดยตรงต่อเซลล์เนื้อเยื่อ โดยมีผลต่อเยื่อหุ้มเซลล์ คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการเลือกผ่าน (Leibovici และ Stark, 1995; Calazans et al. 2000) นอกจากนี้ยังมีรายงานอีกว่าลิแวนมีความสามารถในการป้องกันสารกัมมันตภาพรังสี และมีฤทธิ์ต้านการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรียบางชนิด (Vina และคณะ 1998) อนุพันธ์ของลิแวนบางชนิดยังสามารถยับยั้งการเพิ่มจำนวนของเซลล์กล้ามเนื้อเรียบ อนุพันธ์ซัลเฟต ฟอสเฟตและแอซิติลเลต ยังสามารถต้านเชื้อเอดส์ได้อีกด้วย (Clarke และคณะ, 1997) นอกจากนี้ลิแวนที่ผ่านการสลายให้มีขนาดเล็กลงยังใช้เป็นสารเพิ่มเติมในเลือดเพื่อยืดอายุของเลือด เนื่องจากลิแวนเป็นสารโพลีเมอร์ที่ถูกกำจัดออกจากเลือดช้าและไม่เป็นพิษ (Schechter และ Hestrin, 1963) ลิแวนเป็นโพลีเมอร์ที่ละลายน้ำ และมีน้ำหนักโมเลกุลต่างกันตามแหล่งผลิตและสภาวะในการผลิต ทำให้ลิแวนที่ได้มีความหนืดที่ต่างกัน ลิแวนที่มีน้ำหนักโมเลกุลต่ำจะมีความหนืดน้อยมักใช้เป็นตัวประสานในยาเม็ด ส่วนลิแวนที่มีน้ำหนักโมเลกุลสูงมักใช้เป็นตัวทำน้ำที่ควบคุมการปลดปล่อยยาออกมาสู่กระแสเลือด (Iman และ Abd-Allah, 1974) ลิแวนยังสามารถระดับโคเลสเตอรอลในกระแสเลือดของหนูทดลอง ซึ่งอาจนำไปสู่การพัฒนาเป็นสารช่วยลดระดับโคเลสเตอรอลในอนาคต (Yamamoto และคณะ, 1999)

2.6.2 การประยุกต์ใช้ลิแวนในด้านเกษตรกรรม

พืชทั้งในเขตร้อนและเขตหนาวหลายชนิดสามารถผลิตลิแวน เพื่อใช้เป็นคาร์โบไฮเดรตสำรอง เนื่องจากสภาพอากาศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง จากรายงานพบว่า การสร้างลิแวนของพืชตระกูลรักเร่ (*Jerusalem artichoke*) ยังคงอยู่ 50% เมื่ออุณหภูมิลดลงเหลือ 5 °C ซึ่งในสภาวะปรกติพืชชนิดนี้จะสามารถเจริญได้ดีในช่วงอุณหภูมิ 20-25 °C (Koops และ Jonker, 1996) จึงมีความพยายามที่จะสร้างพืชตัดต่อพันธุกรรมโดยการถ่ายถอดยีนที่ผลิตลิแวนจาก *Bacillus subtilis* และ *Zymomonas mobilis* ให้แก่ต้นยาสูบ พบว่าต้นยาสูบดัดแปลงพันธุกรรมที่ได้จะมีความสามารถทนต่อสภาวะอากาศแห้งแล้งและหนาวเย็นได้ดีขึ้น (Smits และคณะ, 1999 และ Park และคณะ, 1999) นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ทำการทดลองนำพืชที่ดัดแปลงพันธุกรรมให้มีการสร้างลิแวนมาเป็นอาหารสัตว์ พบว่า แบคทีเรียในลำไส้ของวัวสามารถย่อยอาหารต่างๆ ได้ดีขึ้น (Biggs และ Hancock, 1998) ลิแวนยังเป็นสารปรับสภาพของดินโดยส่งผลให้อัตราการงอกของเมล็ดพืชหลายชนิดดีขึ้น (Iman และ Abd-Allah, 1974)

2.6.3 การประยุกต์ใช้ลิแวนในอุตสาหกรรมอาหาร

ลิแวนและลิแวนเฮปตะโอส (levanheptaose) เป็นแหล่งคาร์บอนของแบคทีเรียในลำไส้เล็กเช่น *Bifidobacterium adolescentis* *Lactobacillus acidophilus* และ *Eubacterium limosum* ส่วน *Clostridium perfringens* *Escherichia coli* และ *Staphylococcus aureus* ไม่สามารถย่อยสลายลิแวนได้ (Kang และคณะ, 2000) จึงทำให้ลิแวนมีสมบัติเป็นสารพรีไบโอติก (prebiotic) ซึ่งทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นให้แบคทีเรียในทางเดินอาหารเช่น *Lactobacillus* sp. ทำงานได้ดีขึ้น (Muller และ Seyfarth, 1997) ลิแวนที่มีน้ำหนักโมเลกุลต่ำจะมีสมบัติคล้ายน้ำตาลหรือกลูโคสไซรัป แต่ละลายง่ายกว่าและมีความหวานมากกว่าซูโครสประมาณ 30-50% และเนื่องจากร่างกายไม่สามารถย่อยสลายพันธะบีต้า-2,6-ไกลโคซิดิกและพันธะบีต้า-2,1-ไกลโคซิดิกภายใน โมเลกุลของลิแวนได้จึงนิยมใช้ลิแวนเป็นสารให้ความหวานแทน

สารสังเคราะห์เช่น เอสปาแตม (aspartame) และ แอซิซัลเฟม เค(acesulfame K) นอกจากนี้การเติมลิแวนขนาดเล็กลงในขนมหวานยังช่วยลดจุดเยือกแข็ง และทำหน้าที่เป็นตัวผสมในซ็อกโกเล็ตแบบแท่ง นอกจากนี้ยังผสมในอาหารเพื่อสุขภาพอื่น ๆ ซึ่งอาหารที่ผสมลิแวนนี้จัดเป็นอาหารที่ให้พลังงานต่ำและมีเส้นใยมากเหมาะกับผู้ป่วยที่ต้องการควบคุมระดับน้ำตาลและคนที่ต้องการรักษาสุขภาพ (Wiedmann และ Jager, 1997)

2.7 ลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้อง (Relevant patents)

ปัจจุบันมีสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ลิแวนในรูปแบบต่าง ๆ (ดังแสดงในตารางที่ 2.3) เช่น ลิแวนจาก *S. salivarius* ใช้เป็นสารแต่งเติมในอาหารที่ช่วยลดระดับโคเลสเตอรอล (Kazuoki, 1996) อนุพันธ์ซัลเฟตของมีฤทธิ์ต้านไวรัส HIV (Robert และคณะ, 1998) นอกจากนี้ฟรุกแทน-เอ็น-อัลคิลยูรีเทน (fructan-*N*-alkylurethane) ซึ่งเกิดจากการแทนที่หมู่ไฮดรอกซี (hydroxyl group) ของฟรุกโทสด้วย หมู่อัลคิลามิโนคาร์บอนิลออกไซด์ (alkylaminocarbonyloxy group) ยังถูกจดลิขสิทธิ์ในภาพของสารลดแรงตึงผิวซึ่งเป็นส่วนประกอบในผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน (Stevens และคณะ, 1999)

ส่วนลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับลิแวนซูเครสนั้น สันเกตว่ามียีสต์ลิแวนซูเครสเพียงไม่กี่ชนิดที่โคลนได้และได้รับลิขสิทธิ์ เช่น ยีสต์ลิแวนซูเครสจาก *Z. mobilis* (Rhee และ Song, 1998) *R. aquatilis* (Rhee และคณะ, 1999) และ *A. diazotrophicus* (Juan และคณะ, 1998) นอกจากนี้ยังมีลิขสิทธิ์ของการถ่ายยีสต์ลิแวนซูเครสของ *Z. mobilis* ให้กับพืชของนักวิทยาศาสตร์ชาวเยอรมันอีกด้วย (Roerber และคณะ, 1994) ส่วนลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตลิแวน โคนลิแวนซูเครสนั้นมีลิขสิทธิ์ของการผลิตลิแวนโดยเอนไซม์จาก *Bacillus* ซึ่งไม่ได้ใช้ชูโครสเป็นตัวเหนียวน้ำ (Roerber และคณะ, 1994)

ตารางที่ 2.3 สิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการประยุกต์ใช้ลิแวน

รหัสสิทธิบัตร	เจ้าของ	ผู้ประดิษฐ์	ชื่อสิทธิบัตร	วันที่สิทธิบัตรมีผล
US 4,769,254	IBI	Mays, T.D., Dally, E. I.	Microbial production of polyfructose.	September 6 th 1998
US 4,927,757	IRFI	Hatcher, H. J. และคณะ	Production of substantially pure fructose	May 22 rd 1990
WO 94/04692	IGF; Roeber, M.; Geire, G; Geider, K.; Willmitzer, L.	Roeber, M. และคณะ	DNA sequences which lead to the formation of polyfructans (levans), plasmids containing these sequences as well as a process for preparing transgenic plants	March 3 rd 1994
US 5,334,524	SOLVAY ENZYMES INC.	Robert, L. C.	Process for producing levansucrase using <i>Bacillus</i>	August 2 nd 1994
US 5,527,284	-	Kazuoki, I.	Antihyperlipidemic and antiobesity agent comprising levan or hydrolysis products thereof obtained from <i>Streptococcus salivarius</i>	June 17 th 1996
US 5,547,863	USASA	Han, Y. W., Clarke, M. A.	Production of fructan (lavan) polyfructose polymers using <i>Bacillus polymyxa</i>	August 20 th 1996
WO 98/03184	Clarke, G; Margaret, A; SPRI	Robert, E. J. และคณะ	Levan derivatives, their preparation, composition and applications including medical and food applications	January 29 th 1998

ตารางที่ 2.3 สิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการประยุกต์ใช้ลิแวน (ต่อ)

รหัสสิทธิบัตร	เจ้าของ	ผู้ประดิษฐ์	ชื่อสิทธิบัตร	วันที่สิทธิบัตรมีผล
US 5,731,173	-	Juan, G. A. S. และคณะ	Fructosyltransferase enzyme, method for its production and DNA encoding the enzyme	March 24 th 1998
Korean patent 145946	KRIBB	Rhee, S. K. และคณะ	Method for production of levan using levansucrase	May 6 th 1998
Korean patent 176410	KRIBB	Rhee, S. K. และคณะ	A novel levansucrase	November 13 th 1998
Korean patent 0207960	KRIBB	Rhee, S. K. และคณะ	Base and amino acid sequence of levansucrase derived from <i>Rahnella awuatilis</i>	April 14 th 1999
EP 0964054 A1	TS N. V.	Stevens, C. V. และคณะ	Surface-active alkylurethanes of fructans	December 15 th 1999
Korean patent	KRIBB	Rhee, S. K. และคณะ	A process for preparation of alkyl β -D-fructoside using levansucrase	Febraury 28 th 2000
Korean patent 262769	KRIBB	Rhee, S. K. และคณะ	Novel polyethalene glycol/levan aqueous two-phase system and protein partitioning method using thereof.	May 6 th 2000

ตารางที่ 2.3 สิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการประยุกต์ใช้ลิแวน (ต่อ)

รหัสสิทธิบัตร	เจ้าของ	ผู้ประดิษฐ์ และคณะ	ชื่อสิทธิบัตร	วันที่สิทธิบัตรมีผล
WO 01/29185	KRIBB and RBT	Rhee, S. K. และคณะ	Enzymatic production of difructose dianhydride IV from sucrose and relevant enzyme and gene encoding for them	October 19 th 2000
WO 01/49127	KRIBB and RBT	Rhee, S. K. และคณะ	Animal feed containing simple polysaccharides.	December 29 th 2000
WO 02/050311	Societedes Produits Nestle S. A.;	Vincent, Sébastien	Lactobacillus strain producing levan and its use in human or pet food productions	December 11 th 2001
Japanese Patent 3734689 B2	Nippon Beet Sugar Manufacturing Co., Ltd And JSTA	Hiroto, K. และคณะ	<i>E. coli</i> BL21 (DE3)- pET/LFT transformed host consists plasmid which does DNA of levanfructo- transferase (LFTase) gene	January 19 th 2006

หมายเหตุ EP:European Patent; IBI: Igene Biotechnology Institute;

IGF: INST GENBIOLOGISCHE FORSCHUNG (DE); IRFI:Idaho Research Foundation Institute;

KRIBB: Korea Research Institute of Bioscience and Biotechnology;

PCT: World Intellectual Property Organization; RBT: RealBioTech Co., Ltd;

SPRI: Sugar Processing Research Institute; TS N.V: Tiense Suikerraffinaderij N.V.;

US: United States Patent; USASA: The United States of America as represented by the Secretary
of Agriculture; WO: World IPO(PCT);JSTA: Japan Science and Technology Agency.

2.8 ปัญหาและข้อจำกัดในการผลิตลิวาน (Current problems and Limits in levan production)

แม้ว่าลิวานจะเป็นพอลิเมอร์ที่ละลายน้ำและมีความหนืดต่ำ แต่การประยุกต์ใช้งานของลิวานยังมีน้อยเนื่องจากลิวานเป็นพอลิเมอร์ที่ขุ่น ขึ้นสภาพได้ยาก ดังนั้นเพื่อเพิ่มประโยชน์ใช้สอยของลิวานจึงมีความพยายามพัฒนาวิธีการสังเคราะห์ลิวานทางชีวภาพด้วยเอนไซม์ชนิดใหม่ ๆ เพื่อควบคุมดีกรีพอลิเมอร์ไรซ์ น้ำหนักโมเลกุล และจำนวนโซ่กิ่ง นอกจากนี้ข้อจำกัดด้านการผลิตเมื่อเทียบต้นทุนการผลิตกับพอลิเมอร์ชนิดอื่น ๆ เช่น อินนูลินจากพืช พบว่าลิวานยังมีต้นทุนการผลิตสูงกว่ามาก เนื่องจากในการผลิตลิวานนั้นต้องผ่านกระบวนการทำให้บริสุทธิ์โดยการแยกลิวานออกจากซูโครส กลูโคส ฟรุกโทส และโอลิโกแซคคาไรด์ ที่มีเหลืออยู่ในปฏิกริยานั้นอาจทำได้โดยการกรองผ่านเยื่อเลือกผ่านโดยอาศัยขนาดที่ต่างกันของลิวานกับน้ำตาลอื่น ๆ น่าจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดในขณะนี้